

Utbildning 2020

Handlingsprogram för skolan

Heltäckande insatser i syfte
att motverka tidiga studieavbrott
Handlingsprogram

EUROPEISKA KOMMISSIONEN

Generaldirektoratet för utbildning och kultur
Direktorat B – Modernisering av Utbildning II: utbildningspolitik och utbildningsprogram, innovation,
EIT och Marie Skłodowska-Curie-åtgärder
Enhet B.2 – Skolor och lärare, flerspråkighet

Kontaktpersoner: Annalisa Cannoni, Petra Goran

E-post: EAC-UNITE-B2@ec.europa.eu

*Europeiska kommissionen
B-1049 Bruxelles/Brussel*

Utbildning 2020

Handlingsprogram för skolan

Heltäckande insatser i syfte att motverka tidiga studieavbrott

GD Utbildning och kultur

Erkännanden:

Denna rapport presenterar rön från EU:s arbetsgrupp för skolans handlingsprogram ET2020 (2014–2015)¹ från sitt prioriterade tema *tidig skolavbrott*. Rapporten återspeglar resultatet av det gemensamma arbetet med företrädare för de nationella myndigheterna från 30 EU-länder och associerade länder i Europa och de europeiska arbetsmarknadsorganisationerna. Kommissionen vill tacka alla dessa bidragsgivare och vill särskilt erkänna medlemmarna i Editorial Board, Paulo André, Mario Cardona, Anna Imre, Chris Kelly, Daniel Taubman, Charles Dolan, samt kommissionens konsult, Ilona Murphy för deras särskilda bidrag till arbetet.

Kommissionen vill även tacka alla experter som har kommenterat på rapporten och gett värdefulla synpunkter på arbetsgruppens arbete, i synnerhet dr Alessio D'Angelo, professor Paul Downes, professor Alan Dyson, dr Boris Jokić, professor dr. Erna Nairz-Wirth, Catherine Pérotin, dr Ward Nouwen, professor Teresa Sordé Martí samt EU:s policynätverk som SIRIUS, EPNoSL och ELGPN.

***Europa Direkt är en tjänst som hjälper dig att få svar
på dina frågor om Europeiska unionen.***

**Gratis telefonnummer (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(*) Varken informationen eller samtalen kostar i regel något (men vissa operatörer, telefonkiosker och hotell kan ta betalt för samtalen).

Mer information om Europeiska unionen finns på internet (<http://europa.eu>).

© Europeiska unionen, 2015

Kopiering tillåten med angivande av källan.

HELTÄCKANDE INSATSER I SYFTE ATT MOTVERKA TIDIGA STUDIEAVBROTT

Redogörelse

Skolan spelar en central roll i frågan om att motverka studieavbrott. Den kan dock inte åstadkomma resultat helt på egen hand, eftersom det finns faktorer utanför skolan som påverkar elevernas engagemang och framgång. Därför behövs *heltäckande insatser* i syfte att motverka tidiga studieavbrott i skolan. Sådana insatser innebär att hela skolan (dvs. skolledare, lärare samt övrig personal, elever, föräldrar och familjer) engagerar sig i sammanhängande och gemensamma åtgärder i samarbete med externa intressenter och samhället i stort.

På så vis kan skolan hantera de nya och komplexa utmaningar som uppstår p.g.a. den ökande mångfalden i samhället.

Ett effektivt ledarskap och förvaltning är avgörande. Det behövs för att främja en positiv skolkultur, teamwork och samarbetsmetoder inom skolan. Dessutom behövs ett starkt ledarskap för att skolaktörer och intressenter ska kunna samarbeta för skolans framgång och motverka tidiga studieavbrott.

Processer som bidrar till att utveckla och förbättra skolan bör inbegripa mål som tar itu med de underliggande faktorer som ofta leder till tidiga studieavbrott. De ska även involvera hela skolan, intressenter, mångkompetenta team, externa lokala aktörer, föräldrar och familjer.

En väsentlig åtgärd som måste finnas på plats är en investering i fortlöpande yrkesmässig utveckling av skolledare, lärare och annan personal. Sådan utveckling ska fokusera på de faktorer som leder till tidiga studieavbrott samt på de kompetenser och färdigheter som krävs för att stötta elever från utbildningsmässigt missgynnade miljöer samt elever som saknar intresse för skolan.

Det är ett måste att se till att alla barn och ungdomar har likvärdiga möjligheter att få tillgång till, delta i och dra fördel av inkluderande undervisning av hög kvalitet. Det mest effektiva sättet att motverka tidiga studieavbrott är att ha en engagerande och relevant läroplan i kombination med inspirerande och entusiastisk personal.

Eleverna och deras behov ska ligga i centrum för utbildningen. De ska vara aktiva i sitt eget lärande samt omgivna av lämpligt stöd och ha omedelbar tillgång till relevanta tjänster. Skolan ska erbjuda en miljö som är stimulerande, visar omsorg och är gynnsam för lärande. Den ska även ställa höga krav på att alla elever når sin fulla potential.

Utbildning är ett delat ansvar mellan föräldrarna och skolan. Detta förhållande ska byggas på en ömsesidig tilltro och samarbete.

HELTÄCKANDE INSATSER I SYFTE ATT MOTVERKA TIDIGA STUDIEAVBROTT

HANDLINGSPROGRAM

Inledning

Tidiga studieavbrott¹ utgör ett allt allvarigare problem för enskilda personer, samhället och ekonomin. Gymnasiekompetens anses vara den lägsta utbildningsnivån för att kunna ta sig in på arbetsmarknaden och den utgör även grundkompetensen för högre utbildning. Denna kompetens hjälper ungdomar att förbereda sig inför livet och utvecklar potentialen hos enskilda personer så att de blir trygga och aktiva medborgare i samhället. Trots detta har 11,1 % av 18–24-åringarna avbrutit sina studier utan att slutföra ett gymnasieprogram (enligt uppgifter från Eurostat 2014)². Sannolikheten att utlandsfödda avbryter sina studier tidigt är nästan dubbelt så hög jämfört med personer som är födda i landet³. Ca 60 % av de som avbryter sina studier tidigt är antingen arbetslösa eller inaktiva och missgynnas både socialt och ekonomiskt på lång sikt. Det är väl dokumenterat att tidiga studieavbrott leder till färre arbetsmarknadsmöjligheter och ökar sannolikheten för arbetslöshet, fattigdom och social utslagning⁴.

Det är allmänt känt att orsakerna till tidiga studieavbrott är mångfasetterade och komplexa. Därför måste de åtgärder som ämnar hantera dessa orsaker vara precis lika mångfasetterade. Många av de utlösande faktorerna är kopplade till samhällsfaktorer utanför utbildningssystemet. Anledningen till tidiga studieavbrott är ofta **resultatet av sammanflätade personliga, sociala, ekonomiska samt utbildnings- och familjerelaterade faktorer** som leder till **ackumulerad ofördelaktighet**. I många fall är anledningen till tidiga studieavbrott ett resultat av en process där eleven gradvis dragit sig undan från skolan. Denna gradvisa undandragning kan ofta kopplas till underprestation som leder ända tillbaka till de tidiga skolåren. Forskning visar att socioekonomisk status och föräldrarnas utbildningsnivå är de starkaste faktorerna bakom tidiga studieavbrott.

Dessutom kan vissa **inslag i våra utbildningssystem** förvärra det ofördelaktiga läget, bygga ytterligare barriärer för elever som upplever svårigheter samt lägga hinder i vägen för deras utbildning. Forskning visar att system som karaktäriseras av

¹ Uttrycken tidiga studieavbrott och att avbryta studierna tidigt används omväxlande i det här dokumentet. Båda uttrycken hänvisar till en numera vedertagen definition av *tidiga studieavbrott* som personer i åldern 18–24 år som påbörjat gymnasieutbildning, men som inte längre deltar i någon formell eller informell utbildning.

² Alla mätningar kommer från EU:s arbetskraftsundersökning 2014.

³ Uppgifter om utlandsfödda personer måste tolkas med försiktighet eftersom det inte finns uppgifter för alla medlemsländer. Dessutom är dessa stickprov oftast för små för att vara fullt tillförlitliga (se Europeiska kommissionen, Education and Training Monitor 2015, http://ec.europa.eu/education/tools/et-monitor_sv.htm).

⁴ Se exempelvis OECD (2012) Equity and Quality in Education (<http://www.oecd.org/education/school/50293148.pdf>), eller European Commission (2011) Commission staff working paper 'Reducing early school leaving' - accompanying document to the Proposal for a Council Recommendation on policies to reduce early school leaving (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011SC0096&from=EN>).

att eleverna måste gå om kurser, akademisk uppdelning av elever⁵, otillräckligt stöd i skolan, brist på yrkesutbildningar av bra kvalitet och begränsad omsorg och utbildning under förskoleåren möts av större social ojämlikhet i hur eleverna presterar i skolan. **På skolnivå** påverkar även metoderna som används i klassrummet samt lärarnas attityder och undervisningsstilar barn och ungdomars motivation och engagemang för sin utbildning. Ett ogynnsamt skolklimat, uraktlåtenhet att sätta eleven i centrum, bristande medvetenhet om missgynnade utbildningslägen, våld och mobbning, dåliga relationer mellan lärare och elever samt undervisningsmetoder och läroplaner som uppfattas som irrelevanta är några av de faktorer som kan bidra till beslutet att avbryta sina studier tidigt⁶.

Handlingsstrategier på EU-nivå

På europeisk nivå har behoven av att minska andelen elever som avbryter sina studier tidigt belysts i strategin för Europa 2020⁷. **Ett av de fem övergripande målen är att minska andelen elever som avbryter sina studier tidigt till mindre än 10 % år 2020. År 2011 antog rådet en rekommendation om handlingsprogram i syfte att minska andelen elever som avbryter sina studier tidigt⁸. I handlingsprogrammet uppmanas medlemsstaterna att implementera evidensbaserade och övergripande strategier** för alla utbildningsnivåer och strategier som motverkar, ingriper och kompenserar enligt varje enskild situation. Ett politiskt samarbete mellan de europeiska länderna startades i syfte att implementera rekommendationen. Detta samarbete tar sitt uttryck i en temainriktad grupp som arbetar för att motverka tidiga studieavbrott⁹.

En ny arbetsgrupp inom utbildning inrättades år 2014 som ett resultat av den temainriktade gruppens arbete. Den nya gruppen består av beslutsfattare från nästan alla EU:s medlemsstater, Norge, Serbien och Turkiet samt representanter från arbetsmarknadens parter på europeisk nivå. Samtidigt som man bekräftar behovet av en omfattande och långsiktig politisk ram där åtgärderna att förebygga, ingripa och kompensera diskuteras flitigt, har arbetsgruppen om handlingsprogram för skolan fokuserat på **att förebygga och sätta in tidiga insatser i syfte att motverka tidiga studieavbrott, både på skolnivå och lokal nivå**. Arbetsgruppen har tittat på hur **övergripande samarbetsmetoder kan implementeras i syfte att motverka tidiga studieavbrott**. De har använt sig av peer learning, analys av fallstudier, kartläggning (av skolstyrelseformerna och metoder för att stödja elever), information från internationell forskning, dialoger med experter och djupgående nationellt fokuserade workshops. Arbetsgruppen har utvecklat onlineverktyget European Toolkit

⁵ Uttrycket hänvisar till situationer där eleverna och deras familjer måste välja mellan olika utbildningsvägar i tidig ålder.

⁶ En översikt över anledningarna bakom tidiga studieavbrott finns att läsa i Eurydice and Cedefop (2014) Tackling early leaving from education and training in Europe – Strategies, policies and measures, http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/175en.pdf

⁷ Europa 2020. En strategi för smart och hållbar tillväxt, KOM(2010)2020. Mer information finns på http://ec.europa.eu/europe2020/index_sv.htm

⁸ [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?qid=1441711487189&uri=CELEX:32011H0701\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?qid=1441711487189&uri=CELEX:32011H0701(01))

⁹ http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/index_en.htm The Final Report of the Thematic Working Group, publicerad november 2013, omfattar viktiga budskap för beslutsfattare, en checklista över omfattande handlingsprogram och en bilaga med praktiska exempel från flera EU-länder: http://ec.europa.eu/education/policy/strategic-framework/archive/index_en.htm

for Schools for inclusive education and early school leaving prevention ¹⁰, med vilket de eftersträvar att ge skolor ett konkret stöd i syfte att motverka studieavbrott, ge snabba gensvar vid tidiga signaler på att elever drar sig undan från skolan och att se till att alla elever får en chans att göra sitt bästa.

Det luxemburgska ordförandeskapet i Europeiska unionen placerade nyligen tidiga studieavbrott högt på dagordningen och gav därmed debatten kring problemet ny vind i seglen. Konferensen anordnades i Luxemburg i juli 2015 och förslaget till rådets slutsatser som ska antas av utbildningsministrarna i november 2015 bekräftar och förstärker slutsatserna från det politiska samarbetet i denna fråga.

Denna rapport sammanfattar de viktigaste slutsatserna från arbetsgruppen för skolans handlingsprogram och identifierar **viktiga förutsättningar för samarbetsstrategier** i syfte att motverka tidiga studieavbrott och missgynnade utbildningslägen både på skolnivå och lokal nivå. Rapporten riktar sig till utbildningsmyndigheterna på nationell, regional och/eller lokal nivå och kan tillämpas som lämpligt enligt det nationella sammanhanget och på skolnivå. Den kompletterar det kommande verktyget "European Toolkit for Schools".

Heltäckande insatser i syfte att motverka tidiga studieavbrott

Handlingsplanen för att minska andelen tidiga studieavbrott ska ingå i **den övergripande elevfokuserade vision för utbildningen**, där utbildning av hög kvalitet finns tillgänglig för alla. I en sådan vision spelar skolan en avgörande roll i syftet att se till att alla elever når sina fulla utvecklingspotential oavsett vilka personliga och familjerelaterade faktorer, socioekonomisk status och livserfarenhet som påverkar dem. Skolor ska vara trygga och välkomnande inlärningsmiljöer som efterfrågar elevernas engagemang. De ska vara en plats där barn och ungdomar kan växa och utvecklas i egenskap av enskilda personer och samhällsmedborgare, en plats där de kan känna sig respekterade och uppskattade och en plats där just deras talanger och behov uppmärksammas.

På grund av problemets mångfasetterade natur kan inte skolan ensam motverka tidiga studieavbrott eller hantera elever som är utbildningsmässigt missgynnade. Olika intressenter och tjänsteförmedlare, både i och utanför skolan, måste arbeta tillsammans. Skolan är den logiska utgångspunkten för samarbeten i samhället. Därför behövs **heltäckande insatser**.

Heltäckande insatser är ett ekologiskt sätt att se på skolan. Skolan ses som ett flerdimensionellt och interaktivt system som går att utveckla och förändra, en öppen inlärningsportal som ger stöd till sitt närområde och som får stöd från samhället.

Att utveckla heltäckande insatser i syfte att minska andelen tidiga studieavbrott innebär att målet att eliminera avhopp från skolan och att uppmuntra framsteg ska förespråkas konsekvent och systematiskt över alla aspekter av skollivet som kan påverka elevernas prestationer. Heltäckande insatser innebär att **alla medlemmar i skolan** (dvs. skolledare, chefer på mellannivå, lärare och övrig personal, elever,

¹⁰ European Toolkit for Schools kommer att finnas tillgängligt på (<http://www.schooleducationgateway.eu/sv/pub/index.htm>); pilotversionen kommer ut i slutet av 2015.

föräldrar och familjer) har ansvaret för att tackla missgynnade utbildningslägen och motverka tidiga studieavbrott. Hela skolan engagerar sig i en sammanhängande och kollektiv åtgärd som baseras på flera discipliner och differentiering¹¹, och som ämnar stödja eleverna på lämpligaste sätt. En kultur med heltäckande insatser för eleverna är på plats, med syftet att förbättra elevens prestation och beteende i skolan samt att stödja elevens känslomässiga, sociala och psykologiska välmående.

Heltäckande insatser innebär också en **sektorövergripande strategi** och ett **närmare samarbete med en lång rad aktörer** (socialtjänst, ungdomsorganisationer, hälso- och sjukvårdspersonal, psykologer, sjuksköterskor, tal- och språkpedagoger, yrkesvägledare, lokala myndigheter, frivilligorganisationer, företag, fackföreningar, volontärer osv.) **och samhället i stort**, för att ta itu med frågor som skolorna inte har (och inte kan ha) relevant kompetens för. Konceptet *heltäckande insatser* innebär att systemet med aktörer och deras inbördes relationer, i och utanför skolan, kan uppmärksammas och att varje intressent spelar en roll i att stödja elevernas utbildningsresa och vårda deras utbildningsupplevelse.

Heltäckande insatser är till fördel för alla elever, inte bara de som befinner sig i riskzonen. De hjälper också skolan att hantera en lång rad svåra problem, som skolor i allmänhet allt oftare står inför. Utmaningar som förknippas med ökande mångfald, ojämlikhet och social uteslutning i samhället samt ökningen i migrationsströmmar ställer alla nya krav på skolan och dessa kräver systematiska samarbeten.

Det tar tid att utveckla samarbeten och det krävs även nya metoder och inställningar. Enskilda personer måste ha tillgång till nyskapande metoder och kunna arbeta i tvärdisciplinära miljöer. Mer tid och utrymme, ett större deltagande från elever samt större engagemang från föräldrar och familjer krävs också.

Skolorna måste ha förmågan att utveckla och implementera de heltäckande insatserna. Särskilt stöd ska ges till skolor där en hög andel elever avbryter sina studier tidigt och till skolor som ligger inom områden med stor socioekonomisk uteslutning. Detta stöd kan omfatta extra ekonomiska resurser och personalresurser, eller ytterligare stöd för personalutveckling i kombination med fortlöpande tillsyn. Stödstrukturer och mekanismer för att upprätta en dialog och ett ömsesidigt informationsflöde mellan skolan, intressenter och offentliga myndigheter på relevanta nivåer (beroende på nationella omständigheter och med beaktande av subsidiaritetsprincipen) ska också upprättas för att se till att den dagliga verkligheten i skolan förmedlas till beslutsfattarna. Att systematiskt involvera skolorna i beslutsfattandet skulle vara till hjälp i detta avseende.

De **viktigaste förutsättningarna för heltäckande insatser** i syfte att **motverka tidiga studieavbrott** har organiserats i fem temaområden alla är kopplade till varandra. Varje område diskuteras ytterligare i Toolkit for Schools och kompletteras med flera praktiska exempel och mätningar. Inom vissa områden bör ytterligare arbete på europeisk nivå övervägas:

1. Skolans förvaltning
2. Elevstöd

¹¹ Differentiering hänvisar till en process där undervisningsmetoder skräddarsys så att de passar en persons eller en grupp elevers särskilda behov, och/eller efter särskilda omständigheter. Detta kräver att lärarna har möjlighet att välja mellan flera olika undervisningstekniker och sätt att anpassa lektionerna så att de fungerar i en skiftande grupp elever, med olika behov, i samma kurs, klassrum eller inlärningsmiljö.

3. Lärare
4. Föräldrar och familjer
5. Engagemang från intressenter

1. Skolans förvaltning

Kompetent och effektiv skollledning och förvaltning är avgörande för att främja en positiv samarbetskultur och grundsyn. Detta område omfattar alla aktörer i skolan i syfte att etablera starka band med samhället runt skolan. Följande aspekter är väsentliga:

- Större flexibilitet/självbestämmande i skolorna: Problemet med tidiga studieavbrott är komplicerat och kräver mer flexibla och nyskapande lösningar. Skolan ska ges större flexibilitet att styra över sin egen skolförvaltning, sina egna undervisningstekniker samt hur de implementerar läroplanen (med förstärkt fokus på experimentella tillvägagångssätt i syfte att motverka tidiga studieavbrott). Förstärkt självbestämmanderätt tillsammans med större ansvarsskyldigheter gör det möjligt för skolorna att identifiera de bästa lösningarna vid svåra situationer och att på bästa sätt tillhandahålla lösningar för just den skolans behov.
- Urval, stöd och utbildning för rektorer: Rektorer spelar en avgörande roll i syfte att utveckla och implementera heltäckande insatser, särskilt genom att anta en delegerande ledarskapsstil och skapa möjligheter till samarbete. Skolor behöver hängivna, kompetenta och ytterst motiverade rektorer som drivs av sina värdegrunder. De behöver ledare som har tydliga visioner, en känsla för organisationen, kapacitet att ta sig an nya ansvar och dela auktoritet. De måste kunna engagera och främja dialog mellan alla skolaktörer och med andra intressenter i frågan om delade mål och ansvar. Rektorer spelar den absolut viktigaste rollen i att skapa en stödjande miljö för lärare. En miljö där lärare uppmuntras till att lära sig av varandra och där tid ges för återkoppling, reflektion och för skapa nätverk inom och mellan skolor. De spelar även en viktig roll i att skapa möjligheter och miljöer för praktik, som är en obligatorisk del av den grundläggande lärarutbildningen, och forskningsbaserad fortlöpande yrkesmässig utbildning, som måste inbegripa ett fokus på tidiga studieavbrott. Exakt vilken kompetens och utbildning som krävs för rektorerna måste beskrivas tydligt. Rektorerna måste väljas ut noggrant, förberedas och stöddas om de ska kunna arbeta effektivt. Grundläggande och fortlöpande yrkesmässig utveckling för nya, etablerade och lovande rektorer ska understryka vilka mekanismer som leder till tidiga studieavbrott samt vikten av ledarskap och samarbete (inklusive med familjer och samhället). Flera länder har implementerat eller implementerar just nu avancerade utbildningar för framtida och/eller verksamma rektorer och några har börjat utveckla kompetensramverk för rektorer.
- Distribuerat ledarskap: Implementering av distribuerat ledarskap i skolan med fokus på förbättrad undervisning kräver att reflekterande tekniker utvecklas samt att ansvar och uppgifter delas över hela skolan. Rektorer ska kunna uppmuntra lärare att visa ledarskap inom sina särskilda expertområden och att ta ansvar och initiativ som enskilda personer eller grupper. De ska främja teamwork, multidisciplinära och yrkesmässiga samarbeten bland lärare och övrig skolpersonal samt andra intressenter, yrkespersoner och tjänster. En distribuerad

ledarskapsmodell måste också uppmuntra till större delaktighet från eleven och dennes familj i skolan samt vid formellt och informellt beslutsfattande.

- Processer för heltäckande insatser: Heltäckande insatser ämnar att höja kvaliteten och standarden i skolan. För att det här initiativet ska vara effektivt måste skolorna identifiera och uppfylla skolans behov samt engagera sig i kontinuerliga förbättringsprocesser. Skolor som aktivt använder skolplanering och (själv-)utvärdering får ett bättre utgångsläge för att förhindra tidiga studieavbrott. Skolornas utvecklingsplaner och självutvärderingsprocesser ska omfatta mål som behandlar de underliggande faktorerna bakom tidiga studieavbrott och främja framgång i skolan, genom att använda nationella, regionala och lokala standarder. Skolans förbättringsprocesser ska präglas av öppenhet och insyn. De ska utvecklas och genomföras på ett sätt som engagerar hela skolan (inklusive elever, föräldrar och familjer), och tillsammans med intressenter, multiprofessionella team och externa lokala tjänster. De ska grundas på gemensamma mål och tydligt definierade roller och ansvarsområden. Dessutom ska tydliga indikatorer inrättas i syfte att kontrollera förbättringarna. Dessa indikatorer ska baseras på risk- och skyddsfaktorer. Stödåtgärder för skolpersonal, som t.ex. introduktionsprogram och fortlöpande yrkesmässig utbildning, ska ingå i skolans utvecklingsplaner.
- Extern övervakning och utvärderings-(kvalitetssäkrings)mekanismer: baseras på kvantitativa och kvalitativa åtgärder som återspeglar alla de aktiviteter som skolan ansvarar för samt andra utgångspunkter/sammanhang där skolorna verkar (t.ex. försök att mäta skolans mervärde). Kvalitetssäkringsmekanismer kan spela en rådgivande och stödjande roll till skolor för implementering av strategier som förhindrar tidiga studieavbrott. Mekanismernas syfte är att belysa framgångsrika förändringar och utvecklingsprocesser i skolan. Särskilt kvalitativa indikatorer kan hjälpa skolan att reflektera över de effekter som finns eller som kan utvecklas i syfte att motverka tidiga studieavbrott. Kvalitetssäkringsmekanismerna verkar vara mest effektiva när både deras sammanfattande funktion (kopplat till ansvar, kontroll och efterlevnadskontroll) och deras formativa funktion (kopplad till förbättring och utveckling) kompletterar och förstärker varandra¹².
- Nätverk mellan skolor: samarbete och nätverk mellan olika sorters skolor och utbildningsnivåer i samma upptagningsområde uppmuntrar utbyte av metoder och underlättar övergången från barnomsorg i småbarnsåldern till lågstadiet, och från grundskolan till gymnasieskolan, för eleverna och deras familjer. Lokala myndigheter kan spela en stor roll i att uppmuntra ett sådant samarbete. Olika utbildningsföreningar på regional, nationell och internationell nivå ska också uppmuntras till att främja ömsesidig inlärning och sprida metoder.

2. Elevstöd

Det är väsentligt att upprätta ett klimat som gynnar inlärning och som ställer höga förväntningar på alla elever. Skolan ska förse elever med en miljö som passar alla, maximerar utbildningspotential och uppfyller inlärningsbehov. Skolans handlingsprogram/verksamhetsmål ska innehålla ett starkt fokus på att motverka tidiga studieavbrott. Skolor ska reagera snabbt oavsett vilka inlärningsssvårigheter och

¹² European Commission (2015), Comparative study on quality assurances in EU school education systems (<http://bookshop.europa.eu/en/comparative-study-on-quality-assurance-in-eu-school-education-systems-pbNC0415279/>)

tecken på tillbakadragning som uppdagas. Det är väsentligt att använda målinriktade insatser som en del av ett systematiskt ramstöd för att hjälpa elever i riskzonen.

- Engagerande och stimulerande läroplaner och effektiva undervisningsstrategier: Läroplanen ska ha höga förväntningar på alla elever, men samtidigt ska det finnas rum för personliga undervisningsmetoder och olika utvärderingsstilar. Ett större fokus ska läggas på formativ bedömning för att uppmuntra kunskapsinhämtning och kompetensutveckling enligt varje enskilt barns bästa förmåga, samtidigt som kvaliteten på innehållet i läroplanen bevaras. Läroplanerna ska knyta an till det verkliga livet och mångfalden i samhället samt säkerställa kontinuiteten med efterföljande utbildning, eller alternativa fortbildningar. Det ska finnas rum för undervisningsmetoder där eleverna står i centrum samt fler samarbetsmetoder för undervisning och inläring. Möjligheter för validering av icke-formella och informella utbildningar bör också finnas tillgängliga.
- Elevens välbefinnande: Det ska finnas ett starkt fokus på undervisning och inläring samtidigt som man mår om elevernas välbefinnande. Förutom att skolan ska skapa en trygg och välkomnande miljö ska den också anstränga sig att upptäcka mobbning, kränkande särbehandling, våld eller övergrepp som sker i och utanför skolan. Det är väsentligt att utveckla strategier som förebygger mobbning. Ett brett utbud av aktiviteter, stöd och rådgivning, inklusive känslomässigt och psykologiskt stöd för att hantera mentala hälsoproblem (inklusive stress, depression, posttraumatiska besvär) ska finnas tillgängliga för elever i skolan och vid behov, i samarbete med lokala myndigheter och tjänster.
- Tidiga varningssignaler: Det är viktigt att tidiga signaler på att eleven drar sig undan, inklusive frånvaro och olämpligt beteende, upptäcks snabbt och att lämpliga åtgärder vidtas utan fördröjning. System som visar tidiga varningssignaler kan implementeras med hjälp av rekommendationer från nationella eller lokala myndigheter, om lämpligt.
- Ett analytiskt stödramverk: Snabb identifiering av inläringssvårigheter eller andra problem ska utlösa en varningssignal i skolans analytiska stödramverk. Målinriktade insatser för elever i riskzonen ska tillhandahållas på ett sätt som omfattar alla. Insatserna blir effektivare om de inrättas av tvärdisciplinära team i skolorna och/eller genom att man tar in sakkunniga personer utifrån, och med engagemang från alla personer som har kontakt med eleven, t.ex. familjemedlemmar, syskon, volontärer osv. Det kan vara till stor hjälp att utveckla en enskild stödplan, som eleven och dennes familj kommit överens om, och som sätter tydliga och uppnåeliga mål.
- Särskilt stöd för personer som inte har svenska som modersmål: Elever som inte har svenska som modersmål ska få ytterligare stöd efter behov. Helst ska den extra undervisningen inte äga rum under skoltid och den ska ske på ett sätt som undviker alla typer av separation eller segregering. De kompetenser och kunskaper eleven har om sitt modersmål ska uppskattas och användas som en resurs för hela klassen. Föräldrar kan också dra nytta av stöd med svenskan. Skolor kan arbeta tillsammans med t.ex. frivilligorganisationer för att hjälpa föräldrar med invandrarbakgrund som kan dra fördel av undervisning i svenska. Andra former av stöd ska också finnas tillgängliga, särskilt för nyanlända invandrare, antingen i skolan eller utanför, och i samarbete med lokala myndigheter och socialtjänsten.
- Elevens åsikt och delaktighet i skollivet: Eleverna måste känna att de är delaktiga i skolan och att de får möjlighet att yttra sina åsikter. Motivationen och samhörighetskänslan ökar om eleven känner sig delaktig i skolans förvaltning och

aktiviteter¹³. Det ska finnas tillräckligt med tid för diskussioner i klassrummet, via elevråd eller i samråd med eleverna så att de kan ta upp frågor om deras utbildning. Interaktiv undervisning och dialogiskt lärande (t.ex. i små grupper) kan göra det lättare för elever att prata om frågor som påverkar deras utbildning. Interna/externa metoder för samråd kan också användas för att få fram elevernas synpunkter. Att delta i skolprojekt som fokuserar på specifika frågor (exempelvis miljömedvetenhet) och att utnyttja till fullo de möjligheter som erbjuds genom Erasmus+ och eTwinning kan också bidra till att uppmuntra eleverna till att delta aktivt. Skolorna ska också uppmuntra eleverna till att delta i skolans beslutsprocesser (t.ex. genom representation i skolstyrelser/elevråd) och i processer som ämnar förbättra och utvärdera skolans prestation. Alla elever måste få stöd så att de kan delta aktivt i skollivet, men det är väsentligt att fokusera proaktivt på att engagera marginaliserade elever och se till att deras åsikter blir hörda.

- Studie- och yrkesvägledning: Vikten av studie- och yrkesvägledning i syfte att motverka tidiga studieavbrott är allmänt erkänd. Forskning tyder på att elever som har en karriärplan är mer benägna att stanna kvar i skolan och engagerar sig mer positivt i utbildningen. Systematisk studie- och yrkesvägledning kan också bidra till att underlätta de ofta avgörande övergångarna till andra nivåer, alternativ för fortbildning eller arbete. Effektiva studietekniker och yrkesvägledning ska ingå i läroplanen redan under ett tidigt skede i syfte att hjälpa elever att upptäcka sina starka sidor och talanger. Yrkesvägledning kan undervisas som ett obligatoriskt ämne. Det kan också vara ett separat ämne eller ingå i läroplanen som en ämnesövergripande strategi. Effektiv vägledning kombinerar flera olika aktiviteter i läroplanen och på fritiden, t.ex. praktikprogram, jobbskuggning eller prova-på-kurser inom andra typer av utbildning. Lärarna spelar en viktig roll i att ge eleverna de verktyg som krävs för att de ska kunna skaffa sig kunskaper om sina intressen, kompetenser och arbeta mot karriärer, men effektiv studie- och yrkesvägledning måste också föra samman flera olika aktörer (t.ex. handledare, föräldrar och arbetsgivare).
- Aktiviteter utanför läroplanen: Aktiviteter utanför läroplanen och utbildningsmöjligheter utanför skolan, inklusive idrott, konst, kultur och andra aktiviteter som är förenliga med pedagogiska syften kan ge ytterligare möjligheter för ungdomarna att glänsa, vilket kan öka motivationen och känslan av tillhörighet. Dessa aktiviteter ska komplettera läroplanen och öka elevernas medverkan och sociala integration. De skulle kunna vägas in i helhetsbedömningen av elevernas prestationer. Sådana aktiviteter skulle kunna utvecklas i samarbete med föräldrar, kulturföreningar, idrotts- och ungdomsföreningar, lokala tjänster och frivilligorganisationer med engagemang från volontärer i samhället.

3. Lärare

Lärarna spelar den viktigaste rollen i barns och ungdomars utbildning i skolan och är en av de viktigaste framgångsfaktorerna. Forskning visar att ett positivt samspel mellan lärare och elev är den starkaste indikatorn för engagemang och bra resultat. Det är viktigt att lärarna förstår att de utgör viktiga resurser för eleverna, och att de

¹³ Barns rätt att delta redogörs i artikel 24 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (EUT C 364, 18.12.2000, texten finns att läsa i sin helhet på http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_sv.pdf) samt paragraf 12 i FN:s barnkonvention från 1989.

kan göra en verklig skillnad under deras utbildningsresa. Det är lika viktigt att de är medvetna om att de har ett gemensamt ansvar tillsammans med alla lärare och skolsamfundet som helhet att hjälpa alla elever att förverkliga sina potential. Lärarrollen vidgas och omfattar allt fler utmaningar och blir därmed allt mer krävande. Samtidigt som betydelsen av lärarnas professionella bedömning erkänns, krävs nya kunskaper och färdigheter som måste riktas mot den grundläggande lärarutbildningen och den fortlöpande yrkesmässiga utbildningen.

- Att förstå tidiga studieavbrott: Att förstå mekanismerna bakom tidiga skolavhopp och missgynnade utbildningslägen, inklusive eventuella risk- och skyddsfaktorer, ska utgöra en central del av både den grundläggande lärarutbildningen och den fortlöpande yrkesmässiga utbildningen. Det är viktigt att alla lärare förstår vikten av rollen de spelar i att stödja barnens fortlöpande utveckling och inläring. Lärare är fördelaktigt placerade att upptäcka ifall eleverna drar sig undan skolan samt förekomsten av inläringssvårigheter i ett mycket tidigt skede. Därmed kan de vidta omedelbara åtgärder för att ta itu med situationen. De måste vara medvetna om att deras förväntningar, attityder och språk kan ha en betydande inverkan på eleverna och deras familjer. De måste förstå vilken roll föräldrarna och familjerna spelar i inlärningsprocessen och använda denna information för att utnyttja föräldrarnas engagemang på bästa möjliga sätt.
- Lärarnas kompetens: Åtgärder och stödstrukturer (helst tillgängliga på lokal nivå) ska finnas på plats i syfte att uppmuntra lärarnas fortlöpande yrkesmässiga utbildning. Den grundläggande lärarutbildningen och den fortlöpande yrkesmässiga utbildningen med fokus på att motverka tidiga studieavbrott kan hjälpa lärarna att använda sig av differentiering och aktivt lärande. Utbildningen ska förbereda dem för att på ett effektivt sätt använda kompetensorienterade metoder och formativ bedömning, och att använda mer projektbaserad undervisning och metoder för gemensam inläring. Den ska också stärka relations- och kommunikationsfärdigheterna (inklusive tekniker/metoder för att samarbeta med föräldrar och utomstående parter) och ge lärarna strategier för ledarskap i klassrummet samt strategier för mångfald, relationsbyggande, konfliktlösning och för att förebygga mobbning.
- Bygga lärarnas ledarskapsförmåga: Lärarnas ledarskap präglas av ett samarbete där de utvecklar sin kompetens och främjar yrkesmässig utbildning i syfte att förbättra undervisningsmetoderna. Lärarna ska uppmuntras till att leda i och utanför klassrummet. Lärare som samarbetar kring ledarskapsprocesser bidrar till skolans effektivitet, undervisningskvalitet och förbättrar elevernas resultat.
- Praktik: Det är viktigt att blivande lärare, under den grundläggande lärarutbildningen, får möjlighet att öka sin förståelse för orsakerna till och omfattningen av tidiga studieavbrott och missgynnade utbildningslägen i praktiken samt vilka effekter dessa har på inläringen och kraven som lärare ställs inför. Blivande lärare ska erbjudas praktisk erfarenhet av tidiga studieavbrott, t.ex. genom att delta i arbetspraktik i skolor som har en hög andel skolavhopp eller en hög andel socioekonomisk uteslutning eller genom övervakade aktiviteter med utsatta familjer. Detta skulle ge blivande lärare möjligheten att fundera över sin roll samt på hur de ska gå tillväga med utbildningsbehov för barn i riskzonen.
- Peer learning: Det är väsentligt att erbjuda utbildning i skolan för att utveckla och främja peer-to-peer-learning (bland lärare, men också med elever) och inläring genom observation.Handledning kan också uppmuntras, både inom skolan och i samarbete med andra skolor. Olika sorters skolor och nivåer ska agera resurser för varandra via nätverk där skolor kan arbeta och lära sig av varandra. IT-verktyg

och samarbetsplattformar, t.ex. eTwinning, kan stödja dessa samarbetsformer mycket effektivt.

- Ta vara på mångfalden: Det finns bevis för hållbara förbättringar när skolor arbetar aktivt för att ta vara på skillnader hos både personal och elever. Lärarnas kunskaper och kompetens i att förstå mångfald i alla dess former, interkulturell utbildning, flerspråkighet och undervisning av elever som lär sig ett andra språk ska ingå i den grundläggande lärarutbildningen och förstärkas genom fortlöpande yrkesmässig utbildning. Undervisning som yrke ska förespråkas ytterligare i syfte att locka ett stort antal sökande från alla delar av samhället, och att rekrytera de bästa av dem, samtidigt som en stark sammanhållning fogas kring skolans värdegrunder och mål som både intressenter och samhället i stort delar och uppskattar.
- Ytterligare stöd för lärare: Lärare som arbetar i skolor med en hög andel tidiga studieavbrott eller en hög andel socioekonomisk uteslutning behöver stöd och erkännande t.ex. i form av incitament för fortlöpande yrkesmässig utbildning, sabbatsår för professionell utveckling, resurser för extra undervisning eller resurser utanför undervisningen osv. Personalens välmående måste också tillgodoses.

4. Föräldrar och familjer

Föräldrarnas engagemang är en nyckelfaktor för framsteg i utbildningen. En stimulerande hemmiljö och engagemang från föräldrarna är avgörande för ett barns inlärningsförmåga och kognitiva, sociala och känslomässiga utveckling. Förhållandet mellan skolan, föräldrarna och familjen kan dock utgöra en utmaning. Å ena sidan kan detta bero på föräldrarnas tidigare utbildningserfarenheter, kulturella och socioekonomiska bakgrund, olika idéer om uppfostringsmetoder och en känsla av avstånd från skolans kultur och språk. Å andra sidan kan detta ha att göra med att lärarna uppfattar föräldrarna som passiva, opportunistiska eller påträngande samt brist på tid och erfarenhet av hur de når ut till föräldrarna och samarbetar med dem på ett effektivt sätt.

- Utbildning som ett delat ansvar: Det är föräldrarna och familjen som mest påverkar barns inlärning och utveckling. Alla föräldrar och familjer måste ses som inflytelserika i sina barns utbildning och därför få stöd redan från början. Skolor och andra utbildningsaktörer samt icke-pedagogiska intressenter kan utveckla åtgärder som hjälper familjer att skapa hemmiljöer som uppmuntrar till inlärning och ger tips och idéer om hur man kan hjälpa barn hemma med läxorna och andra läroplansrelaterade aktiviteter.
- Förtroende och samarbete: Effektiva samarbeten mellan familj och skola måste bygga på ömsesidig respekt och erkänna tillgångarna och kompetensen hos båda parter. Det är väsentligt att ömsesidigt förtroende och förståelse existerar mellan skolor och familjer. En skola ska vara en plats där föräldrar från alla bakgrunder och utbildningsnivåer känner sig välkomna och betraktas som en resurs för skolan. Detta kan exempelvis åstadkommas genom att erbjuda tider och platser för föräldrar att träffas och stödja varandra, bjuda in föräldrar att dela sina kunskaper och sin expertis som volontärer i utbildningsaktiviteter i klassrummet (t.ex. läsa för klassen, ge ytterligare stöd till enskilda personer, leda små grupper) eller i andra aktiviteter i skolan (både inom och utanför läroplanen). Vid behov kan övriga tjänster, frivilligorganisationer och yrkespersoner (kulturförmedlare,

handledare, socialarbetare osv.) bidra med att bygga positiva relationer med föräldrar, särskilt de från mer missgynnade miljöer och/eller de som har negativa erfarenheter av skolan. Kulturevenemang/festivaler och uppsökande verksamhet kan bygga broar som når ut till marginaliserade föräldrar eller föräldrar i etnisk minoritet.

- Delta i beslutsfattning och skollivet: Bred medverkan från föräldrar i beslut om frågor som rör undervisning, organisation av skolan och skolverksamheten främjar öppenhet och leder till bättre anpassning efter de verkliga behoven i samhället. Dessutom skapar det en känsla av ett gemensamt ansvar för utbildning. Ett proaktivt fokus krävs, som stödjer föräldrarnas medverkan i skolans verksamhet och förvaltning. I synnerhet marginaliserade föräldrar måste få hjälp med att delta i skolans beslutsfattningsprocesser. Föräldrarnas roll i skolorganisationen ska vara tydligt beskriven. Föräldrarnas engagemang ska utgöra en del av skolans utvärderings- och övervakningsprocesser. Begreppet familj måste omfatta alla släktmedlemmar som deltar aktivt i barnets utbildning.
- Föräldrars åtkomst till information: Eleverna och deras föräldrar, särskilt de med invandrarbakgrund, ska ha tillgång till tydlig information om landets utbildningssystem samt vilka skolalternativ som finns tillgängliga. De måste få en chans att förstå innebörden av dessa val för elevens studier och framtida möjligheter. Skolspecifika frågor som rör vägledning och rådgivning, elevvård och stödtjänster ska förklaras för eleverna och deras föräldrar.
- Förbättra kommunikationen: Att förbättra och öppna upp kommunikationskanaler mellan skolor och familjer kan bidra till att skapa förtroende och ömsesidig förståelse. Kommunikationsstrategierna måste passa in i sammanhanget och passa föräldrarnas behov. Både formella (t.ex. föräldramöten) och informella (t.ex. sociala evenemang) kommunikationsmetoder kan användas för att bygga givande relationer. Särskilt uppsökande verksamhet, till exempel genom kulturella medlare, kan vara nödvändig för att nå ut till föräldrar som inte behärskar undervisningsspråket. För vissa skolor består en förbättring i kommunikation av att introducera moderna tekniker som e-post/SMS, interaktiva telefonsystem, nyhetsbrev och interaktiva webbplatser. Det är viktigt att det finns system som underlättar och främjar återkoppling från föräldrar, och att sådan återkoppling tas under övervägande.
- Erbjuda möjligheter för föräldrar att få utbildning: Forskning visar att familjeutbildning kan ge en rad fördelar för föräldrar och barn, inklusive förbättrade kunskaper i läsning, skrivning och räkning. Att uppnå en högre utbildningsnivå för föräldrarna är en framgångsrik åtgärd som förebygger tidiga studieavbrott. När föräldrarna själva deltar i utbildningsaktiviteter främjar det en rad kulturella och pedagogiska interaktioner inom familjen. Föräldrarna gynnas av att delta och kan engagera sig mer i sina barns skolgång samt ökar självförtroendet för att de klarar av att hjälpa sina barn hemma. Detta leder till ett ökat engagemang bland eleverna i skolan och därmed bättre utbildningsresultat. Om man öppnar upp skolmöjligheter utanför skoltid för språkstöd och andra klasser för föräldrar kan det leda till stora fördelar, särskilt för föräldrar som känner sig överväldigade av skolsystemet. Detta bidrar till att bryta ner de hinder som skolor står inför när de försöker öka föräldrarnas engagemang. För föräldrar som har mycket negativa erfarenheter av skolan kan ett samarbete med frivilligorganisationer bidra till att skapa andra möjligheter för att främja föräldrars utbildning på olika platser.

5. Engagemang från intressenter

Den mångfasetterade bakgrunden bland elever som avbryter sina studier tidigt kräver ett mångfasetterat gensvar som engagerar en lång rad intressenter, yrkespersoner och tjänster. Olika intressenter kan ge flera olika och kompletterande perspektiv som skapar förståelse för problemet. De kan ge lösningar som har skräddarsytts för elevernas särskilda behov. Samarbetet kan se olika ut och ske på olika nivåer beroende på nationella omständigheter – från mer formella strukturer till flexiblare nätverk.

Det kan kräva tid, omsorg och engagemang för att bygga upp förtroendefulla relationer och samarbeten mellan olika intressenter. Men det finns även möjligheter till positiv förändring. Beroende på det nationella sammanhanget är de lokala myndigheterna eller rektorerna bäst lämpade att stödja dessa processer. De spelar en viktig roll i att främja samarbetet mellan olika skolor, bygga upp partnerskap, samordna tjänster, underlätta implementering osv.

- Engagemang från intressenter: Det är viktigt att alla berörda lokala intressenter identifieras och delaktiggörs i processen redan från början. Ett stort antal berörda intressenter och yrkespersoner kan bli aktuella: socialarbetare, ungdomsorganisationer, uppsökande hälso- och sjukvårdspersonal, psykologer, sjuksköterskor och andra pedagoger (tal och språk), studie- och yrkesvägledning, polis, fackföreningar, företag, interkulturella medlare, invandrarorganisationer, frivilligorganisationer och andra samhällsbaserade organisationer från idrotts-, kultur- och medborgarföreningar osv. Intressenterna måste vara lämpliga och relevanta för lokala förhållanden och sammanhang. Samarbeten med arbetsmarknadens partners och lokala företag är mycket viktiga eftersom de kan göra läroplanen mer relevant för arbetsmarknaden och på så vis göra den mer attraktiv för ungdomar. Intressenternas engagemang ska återkopplas, anpassas och förändras efter behov. Intressenternas värde och bidrag ska erkännas.
- Stöd och ledarskap: Det krävs politiskt stöd för att främja och organisera samarbeten och nätverk på lokal nivå, och ett tydligt och starkt ledarskap för att styra processen. Riktlinjer från lämplig politisk nivå kan vara ett alternativ. Mekanismer för ömsesidigt informationsflöde mellan skolan, dess intressenter och berörda myndigheter, när så behövs och i enlighet med nationella omständigheter, ska finnas på plats. Bästa metoder och information ska delas på lokal, regional, nationell (när så behövs) och internationell nivå.
- Gemensam strategi: En gemensam strategi/handlingsplan som bygger på tydliga och gemensamma mål och en gemensam förståelse för utmaningarna kan bidra till att strukturera samarbetet mellan de berörda parterna. Strategin/planen ska fokusera på elevernas behov, och baseras på metoder från flera aktörer, samtidigt som de skilda perspektiv och uppdrag som varje intressent bidrar med respekteras. Det är viktigt att roller, ansvar och strukturer är tydligt definierade och godkända från början, eventuellt genom avtal, i enlighet med lokala omständigheter. Att skapa en central samordningspunkt kan vara ett alternativ som kan bidra till att lösa oundvikliga konflikter, men det kan också fungera som en central plats som ger stöd till intressenter, samordnar informationsflöden, tjänster och system som hjälper elever som avbrutit sina studier tidigt. Övervakningsmekanismer och utvärderingar ska inrättas, som möjliggör återkoppling, anpassning och förändring, om lämpligt. Vägledning/indikatorer ska utvecklas i syfte att underlätta självutvärdering, om lämpligt.

Avslutande kommentarer

Denna rapport avslutar gruppens arbete med handlingsplanen för skolor i syfte att motverka tidiga studieavbrott. Rapporten innehåller politiska budskap för ett konsoliderat och pragmatiskt ramverk för att åtgärda problemet med tidiga studieavbrott. Den föreslår en modell med hållbara åtgärder som gör det möjligt för EU att nå sitt huvudmål att minska tidiga studieavbrott till under 10 % före år 2020. Men utöver det ger den riktlinjer som kan hjälpa medlemsstaterna att utveckla samarbetsstrategier i frågor om tidiga studieavbrott.

Dessa handlingsprogram ger vägledning om hur olika aktörer kan delta i heltäckande insatser i syfte att motverka tidiga studieavbrott. Detta sker i övertygelsen om att samarbeten för med sig en dominoeffekt på andra aspekter av medborgares liv och gemenskaper runt om i Europa. Slutligen ger detta dokument den politiska bakgrunden för onlineverktyget European Toolkit for Schools, som fortsätter att samla bästa metoder från europeiska länder. Ett politiskt samarbete om handlingsprogrammet för skolan kommer att fortsätta inom hela Europeiska unionen och erbjuda ytterligare möjligheter till peer learning och utbyte av metoder.

